

2025-05-22

Jämställdhetsmyndigheten

info@jamstalldhetsmyndigheten.se

Diarienummer: ALLM 2025/87

Utbildningsdepartementet

u.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till u.gv.remissvar@regeringskansliet.se

Diarienummer U2024/02591

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS REMISSVAR PÅ BETÄNKANDET FLER VÄGAR TILL ARBETSLIVET, SOU 2024:74

Sammanfattning

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker utredningens förslag att skapa fler vägar till utbildning och arbete för unga, men utredningens konsekvensanalys belyser inte hur respektive förslag påverkar de jämställdhetspolitiska delmålen. Jämställdhetsmyndigheten anser att förslagen kan få större positiv effekt om det finns ett genomgående jämställdhetsperspektiv.¹ För att säkerställa att reformerna gynnar både flickor och pojkar, särskilt de som står långt från arbetsmarknaden, krävs uppföljning med statistik uppdelad på kön och andra bakgrundsfaktorer.

Synpunkter enligt utredningens disposition

5. Förslag om yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng

Ur ett jämställdhetsperspektiv innebär förslaget både möjligheter och risker.

Om könsstereotypa strukturer inte aktivt motverkas finns en risk att unga kvinnor i högre grad än unga män styrs mot yrkesutbildningar inom traditionellt kvinnodominerade och lägre avlönade sektorer, vilket kan förstärka befintliga löneklyftor och könssegregering på arbetsmarknaden.² Förslaget kan innebära en möjlighet att bättre nå unga män som i dag står utanför både arbete och studier. För att motverka social och ekonomisk marginalisering av denna grupp krävs att programmen utformas så att även pojkar med svag skolbakgrund ges stöd att fullfölja utbildningen.

När detta grundläggande jämställdhetsperspektiv kombineras med andra bakgrundsfaktorer fördjupas utmaningarna ytterligare: unga kvinnor från socioekonomiskt utsatta områden, med migrationsbakgrund eller med funktionsnedsättning riskerar att i mindre utsträckning få information om, tillgång till och förutsättningar att genomföra yrkesprogram som leder till stark etablering och goda villkor på arbetsmarknaden. Elever med neuropsykiatriska funktionsvariationer kan också missgynnas om utbildningarnas pedagogiska upplägg inte anpassas till olika behov. För att

¹ Ogiltig frånvaro för jämställdheten (Jämställdhetsmyndigheten, 2023:16, s. 31 ff)

² Val efter eget kön. En kunskapssammanställning om könsskillnader i utbildningsval (Jämställdhetsmyndigheten, 2022:4)

reformen ska främja jämställdhet och inkludering krävs därför att utformningen av de nya yrkesprogrammen kombineras med könsmedveten studie- och yrkesvägledning, riktat stöd till underrepresenterade grupper och aktiva insatser för att bredda rekryteringen till alla typer av yrkesområden.

6. Förslag om förändringar på introduktionsprogram

Ur ett jämställdhetsperspektiv är det avgörande att säkerställa att dessa förändringar inte förstärker befintliga könsskillnader i övergången till arbetslivet.

Nyanlända unga kvinnor, särskilt de med begränsad skolbakgrund, kan få svårare att ta del av yrkesutbildningsmöjligheter om språkstödet inte är tillräckligt individualiserat. Pojkar är idag överrepresenterade på introduktionsprogrammen, och reformerna behöver därför noggrant följas upp utifrån hur de påverkar pojkars möjlighet att stärka sin studieförmåga och etablera sig vidare. Det är också viktigt att utforma behörighetskrav så att de inte ytterligare ökar skolavhopp bland pojkar med kort skolbakgrund. Samtidigt kan elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) riskera att osynliggöras i breda introduktionsprogram utan tydliga anpassningar. Socioekonomiska faktorer påverkar också där elever från resurssvaga miljöer kan sakna det stöd hemifrån som krävs för att navigera övergången till arbete eller studier. För att reformen ska bidra till ökad jämställdhet och minska ojämlikheter krävs att programmets utformning och vägledning genomsyras av medvetenhet om kön och andra bakgrundsfaktorer.

7. Förslag om nya och ändrade behörighetskrav i gymnasieskolan

Förslaget riskerar att påverka jämställdheten och jämlikheten negativt.

Flickor, pojkar, unga kvinnor och män med socioekonomiskt utsatt bakgrund, funktionsnedsättningar eller migrationsbakgrund kan få svårare att uppfylla behörighetskraven och därmed utestängas från dessa nya utbildningsvägar. Särskilt de språkliga kraven riskerar att drabba nyanlända elever, samtidigt som elever med exempelvis språkstörning eller läs- och skrivsvårigheter riskerar att missgynnas trots praktisk yrkeskompetens. Förslaget behöver därför kompletteras med riktade och könsmedvetna stödinsatser, inklusive förstärkt språkstöd, individuella anpassningar och en aktiv studie- och yrkesvägledning, för att säkerställa att reformen bidrar till ökad jämställdhet och motverkar ojämlikhet.

8. Förslag om yrkesämnen på högskoleförberedande program

Ur ett jämställdhetsperspektiv finns en tydlig risk att könsstereotypa mönster förstärks om inte genomförandet av förslaget aktivt motverkar detta.

Unga kvinnor kan i högre grad än unga män styras mot administrativa eller omvårdande inriktningar medan unga män kan uppmuntras till ekonomiska, tekniska och industriella områden, vilket riskerar att befästa könssegregeringen på arbetsmarknaden även bland högskoleförberedda elever. Förslaget behöver därför kompletteras med aktiva åtgärder för könsmedveten och likvärdig vägledning.³

³ Så ska fler välja jobb i välfärden. Förslag för att motverka könsbundna studie- och yrkesval (Jämställdhetsmyndigheten, 2023:11).

9. Ökade möjligheter till yrkesutbildning på entreprenad

Ur ett jämställdhetsperspektiv innebär förslaget både möjligheter och risker.

Om val av entreprenadpartner och utbildningsinnehåll inte aktivt genomsyras av ett jämställdhetsarbete, finns en risk att traditionellt könssegregerade strukturer på arbetsmarknaden förstärks snarare än bryts. Kvinnor kan i mindre utsträckning än män få tillgång till entreprenadutbildningar inom ekonomiska, tekniska, industriella eller högavlönade yrkesområden om inte särskilda åtgärder vidtas. Unga kvinnor från socioekonomiskt utsatta områden, med migrationsbakgrund eller med funktionsnedsättning kan ha svårare att få tillgång till utbildningar som bedrivs på annan ort eller av externa aktörer, särskilt om dessa inte är tillgängliga, språkmedvetna eller flexibla utifrån individuella behov. Det finns också en risk att entreprenadlösningar leder till varierande kvalitet och bristande uppföljning av hur väl jämställdhet och inkludering faktiskt främjas. Huvudmännen behöver ställa tydliga krav på jämställdhet, tillgänglighet och breddad rekrytering vid upphandling och uppföljning av branschskolor.

10. Yrkesprov

Ur ett jämställdhetsperspektiv finns risk att standardiserade yrkesprov omedvetet utformas utifrån normer och förväntningar som inte fullt ut tar hänsyn till könsskillnader i erfarenheter, förutsättningar och tillgång till praktikplatser.

Unga kvinnor riskerar att bedömas utifrån andra måttstockar än unga män, särskilt i traditionellt mansdominerade branscher, om inte proven utvecklas och bedöms på ett könsmedvetet sätt. Elever med migrationsbakgrund kan missgynnas om proven inte tar höjd för språkvariationer och kulturella skillnader i yrkesutövning. Unga med neuropsykiatriska funktionsvariationer (NPF) kan riskera att bedömas orättvist om proven inte anpassas till olika kognitiva styrkor och svårigheter. Elever från socioekonomiskt utsatta områden riskerar att få begränsad tillgång till högkvalitativa APL-platser⁴ till följd av svagare nätverk, geografiska begränsningar, skolors varierande resurser och arbetsgivares urvalsmönster, vilket kan påverka deras möjligheter att lyckas med yrkesprov och etablera sig på arbetsmarknaden⁵.

För att yrkesprov ska bidra till jämställdhet och motverka ojämlikhet krävs att provens konstruktion, genomförande och bedömning utformas med jämställdhetsperspektiv samt att stödsystem säkras för elever med särskilda behov.

11. Förslag om individuella program i anpassade gymnasieskolan

Ur ett jämställdhetsperspektiv är det centralt att säkerställa att unga kvinnor och män i anpassad gymnasieskola ges lika möjligheter att slutföra sin utbildning, oavsett var de bor.

Det finns annars en risk att unga kvinnor i större utsträckning än unga män får sin utbildning avbruten eller omformad vid flytt, särskilt om traditionella könsroller och lägre förväntningar på flickors utbildnings- och arbetsmarknadsdeltagande påverkar skolors och kommuners beslut. Elever med funktionsnedsättning som samtidigt lever

⁴ Skolverket (2021). *Arbetsplatsförlagt lärande – En kartläggning av APL inom yrkesprogrammen*. Rapport 2021:711.

⁵ Delegationen mot segregation (2022). *Skolsegregation och likvärdighet – En kunskapsöversikt*.

i socioekonomiskt utsatta familjer eller har migrationsbakgrund kan möta ytterligare hinder, exempelvis svårigheter att få en ny skolplacering som matchar tidigare utbildningsplan eller brist på anpassat stöd.

För att säkerställa att reformen bidrar till ökad jämställdhet och jämlikhet krävs att huvudmän åläggs att aktivt arbeta för att varje elev – oavsett kön, socioekonomisk bakgrund eller funktionsvariation – ges möjlighet att fullfölja sin individuella utbildningsplan vid flytt.

14.4.1 Ett nytt gymnasiesystem – ekonomiska konsekvenser

Ur ett jämställdhetsperspektiv är det centralt att säkerställa jämställd resursfördelning i uppskattningarna av hur eleverna kan komma att fördela sig på olika program och hur kostnaderna för ett nytt gymnasiesystem kan komma att utvecklas.

Flickor och unga kvinnor riskerar att i högre utsträckning än unga män lotsas mot yrkesvägar med lägre lönenivåer och svagare etableringsgrad. Dessa ekonomiska klyftor etableras redan i utbildningssystemet.

Ur ett jämställdhetsperspektiv är det angeläget att pojkars och unga mäns avhopp från utbildningar motverkas i det nya gymnasiesystemet eftersom det annars riskerar att förstärka klyftor mellan flickor, pojkar, kvinnor och män i utbildning och arbetsliv.

Jämställdhetsmyndigheten ser, i likhet med utredningen, att det finns ett inbyggt dilemma i förslaget. Mot bakgrund av det ser vi att det finns en risk för inlåsning på gymnasienivå som gör att en grupp elever får en längre väg om de senare i livet vill studera vidare eller vid omställning under arbetslivet. Vi utvecklar dock inte det vidare eftersom det inte är vårt främsta kompetensområde.

Synpunkter på utredningens konsekvensanalys

Utredningen hade vunnit på att systematiskt belysa hur respektive förslag påverkar de jämställdhetspolitiska delmålen, särskilt ekonomisk jämställdhet, könsuppdelning i utbildningsval samt förutsättningarna för jämställd hälsa och utbildning.

Det hade även varit värdefullt med en tydligare analys av risken att nya utbildningsvägar förstärker befintliga könsmönster – till exempel genom att unga kvinnor i högre grad hänvisas till lågavlönade yrken inom vård och omsorg, medan unga män uppmuntras till tekniska och högavlönade branscher. Samtidigt saknas en analys av hur reformerna kan påverka pojkar, trots att de som grupp är överrepresenterade bland elever med ofullständiga betyg, i avhopp från gymnasieskolan och på introduktionsprogram. En jämställdhetsanalys behöver även ta hänsyn till andra bakgrundsfaktorer än kön för att synliggöra hur olika grupper påverkas. Detta är särskilt viktigt för att undvika att till exempel flickor med NPF-diagnoser eller nyanlända flickor och pojkar osynliggörs i generella resonemang.

Därtill bör konsekvensanalysen redovisa vilka organisatoriska och kompetensmässiga förutsättningar som krävs för att skolor och huvudmän ska kunna genomföra ett aktivt jämställdhetsarbete inom ramen för de nya utbildningsformerna. För att förstå reformernas långsiktiga effekter krävs en bedömning av hur de kan påverka könsfördelningen inom olika branscher samt utvecklingen av löner och arbetsvillkor.

Slutligen bör konsekvensanalysen kompletteras med förslag på könsuppdelade indikatorer och krav på uppföljning av könsfördelning, genomströmning och övergång till arbete – särskilt inom de reformerade introduktionsprogrammen och de nya yrkesutbildningsvägarna.

För Jämställdhetsmyndigheten

Annika Karlsson Hillve
Avdelningschef

Eleonor Björnfot
Utreddare

Malin Svensson
Utreddare